

ACTITUDES LINGÜÍSTICAS DE MOZOS E MOZAS GALEGOS: UNHA EXPLORACIÓN CON ENTREVISTAS EN PROFUNDIDADE

Håkan Casares Berg, Antonio Fernández Salgado, Xaquín Loredó Gutiérrez, Isabel Suárez Fernández, Arturo X. Pereiro Rozas, Manuel González González, Modesto Rodríguez Neira, Agustín Dosil Maceira, José Pérez Vilariño
Seminario de Sociolingüística da RAG¹

1. Introducción e obxectivos

Atendendo a criterios non unidimensionais, os factores que condicionan a tipoloxía das entrevistas utilizadas en calquera campo científico son, entre outros, a liberdade nas formas das preguntas e o nivel de profundidade nas respostas, segundo a súa elaboración e complexidade (Grawitz, 1975). As entrevistas en profundidade situaríase nun nivel próximo ó máximo de liberdade (o entrevistador só decide as áreas de interese para o seu fin) e profundidade (o informante non está limitado nas súas respostas, normalmente).

O modelo seleccionado para a nosa investigación é a entrevista en profundidade con preguntas listadas. A razón é que esta técnica considérase útil para obter información acerca de cómo os suxeitos actúan e reconstrúen o sistema de representacións sociais nas súas actitudes e comportamentos individuais. Tal e como establece, o obxectivo da entrevista de investigación social é a reconstrucción do sentido social da conducta individual ou do grupo de referencia dese individuo (Alonso & Conde, 1994: 228). Mediante o emprego desta técnica pretendemos, en definitiva achegarnos ás representacións asociadas ás dúas linguas en contacto e ós acontecementos vividos de forma individual en torno a elas.

Malia que os discursos que elaboran os suxeitos en relación coa lingua son claves para esta investigación, boa parte da entrevista aborda outro tipo de cuestións relacionadas coas súas historias persoais que poden orientar na interpretación da falta de consistencia, que mesmo se ten interpretado como unha aparente contradicción, entre actitudes e conductas lingüísticas nos diferentes estudos sociolingüísticos realizados

---

¹ Seminario de Sociolingüística, Real Academia Galega. Paseo das Quintas 23, Santiago de Compostela (A Coruña), E-15897, Galicia, España. E-mail: hakancasares@hotmail.com

entre mozos galegos (Por exemplo, actitudes xerais positivas cara ó galego e uso pouco estendido do mesmo entre o sector de poboación máis novo en Seminario de Sociolingüística, 1995, 1996). O obxectivo desta comunicación é, xa que logo, afondar nas causas desta inconsistencia no plano das actitudes, ilustrando con parte dos resultados obtidos do diagnóstico actitudinal realizado para o proxecto *Deseño de medidas para mellorar as actitudes cara o galego e incrementar o seu uso*, da Real Academia Galega subvencionado pola Xunta de Galicia.

2. Metodoloxía

As entrevistas divídense en bloques temáticos que tratan de dar conta dunha ampla variedade de aspectos que poden incidir dalgún xeito no obxecto de investigación. Para evitar certos sesgos e unha incidencia alta de respostas atendendo ó fenómeno de desexabilidade social, os entrevistados non sabían, en principio, o verdadeiro obxectivo da mesma e, por outra parte, contestaban ás preguntas relacionadas coa lingua na parte final da entrevista. Coa mesma intención tratouse de crear un clima que permitise empatizar sen dificultades. Para isto era imprescindible que o entrevistado non tivera a necesidade de acomodarse á lingua do entrevistador. O feito de coñecer de antemán algunhas características sociolingüísticas do informante permitiu que se lle facilitara afirmarse no seu contexto lingüístico, o que supuxo, entre outras cousas, que se lle realizara a entrevista na súa lingua habitual.

2.1. Participantes

A elección dos informantes baseouse na necesidade de atopar individuos cun discurso metalingüístico ben estruturado, condición que consideramos poderían cumprir aqueles suxeitos que tiveran cambiado de lingua habitual ou que percibiran de forma nítida a situación de contacto lingüístico.

Estas son as identidades dos informantes e algunhas das variables principais que serviron para caracterizar os individuos escollidos para a mostraxe:

Identidade	Idade	Háb. nacemento	Háb. residencia	Lingua materna	Lingua habitual
1M	28	Urbano	Urbano	Castelán	Castelán
2H	24	Vilego	Urbano	Galego	Galego
3H	21	Rural	Urbano	Galego	Galego
4M	21	Urbano*	Urbano	Castelán	Castelán
5M	25	Vilego	Vilego	Galego	Galego
6M	26	Urbano	Periurbano	Castelán	Castelán
7H	27	Urbano	Urbano	Castelán	Castelán
8H	24	Urbano	Rural	Castelán	Galego
9M	24	Urbano	Urbano	Castelán	Galego
10M	25	Rural	Vilego	Galego	Castelán
11H	23	Urbano*	Urbano	Castelán	Galego
12M	31	Rural	Rural	Galego	Castelán

*nacido fóra de Galicia

Táboa 1. Identidade, Idade, hábitat de nacemento, hábitat de residencia, lingua materna e lingua habitual dos individuos da mostra de entrevistas en profundidade.

2.2. Materiais

Para a recollida dos datos utilizáronse dúas vías complementarias. A primeira delas eran as notas recollidas pola axudante do entrevistador ou polo propio entrevistador, que recollía as expresións paralingüísticas e kinésicas dos participantes (asentimentos, xestos de desconformidade, etc.). A outra vía é a gravación mediante minidisc SONY MZ-R35 e un micrófono.

Para o análise dos datos decidiuse facer a transcrición completa de tódolas entrevistas seguindo as convencións de transcrición CHAT e utilizando o editor contido no paquete de ferramentas informáticas CLAN integradas no sistema LIDES (Macwhinney, 1995; Barnett *et al.*, 2000).

Ademais das preguntas que buscan unha caracterización mínima do informante, a entrevista consta dos seguintes apartados:

“Historia de vida”: sondouse a clase social de orixe, as migracións, a mobilidade social, os estudos, socialización primaria, experiencia escolar, aspiracións paternas e relacións con persoas de fóra de Galicia.

“Traballo, lecer e consumo”: sondouse o estilo de vida dos participantes e das súas familias, o tipo de barrio de residencia e a autoidentificación co mesmo, o currículo profesional, o ámbito laboral, os traballos realizados e as actividades de ocio.

“Etnicidade e Historia”: explorouse a importancia que ten para os suxeitos da mostraxe a autoidentificación étnica, desenvolvemento histórico do grupo e o grao de adhesión á cultura popular tradicional, estilos explicativos acerca do subdesenvolvemento que caracterizou a Galicia, os requisitos que os informantes

consideraban necesarios para a pertenza ó grupo (ser galego) e solidariedade co mesmo, relación entre o comportamento lingüístico e o grao de fidelidade ó grupo étnico. Intentase ver, en definitiva, en qué medida a lingua supón un elemento clave de control social dentro do grupo e cómo se constrúen os discursos acerca dos elementos que configuran a identidade social dos galegos.

“Conciencia metacomunicativa”: Sondouse a valoración que fai o suxeito dos usos lexítimos da lingua e a percepción da súa propia capacidade para empregala con corrección. Tamén o grao de lealdade lingüística (predisposición do individuo a cambiar de lingua en determinadas situacións, e as reaccións que suscitan nel as persoas que manifestan este tipo de cambios), prestixio da lingua para os informantes en diferentes ámbitos de uso, valoración de determinados marcadores fortemente estigmatizados (aparencia campesiña, etc.) que tradicionalmente estiveron vencellados á lingua, a percepción da situación lingüística no entorno do entrevistado, a súa historia lingüística, a valoración, tanto da materia de galego coma dos profesores que a imparten.

3. Análise e resultados

As seccións que comprenden as dimensións identitaria e metalingüísticas son, obviamente, as que ocupan un maior lugar e tempo no transcurso das entrevistas. Son tamén as que aportan os datos máis interesantes e relevantes. A continuación expoñemos unha selección dos resultados obtidos da mostra de entrevistados.

3.1. Identidade e etnicidade

Ante a pregunta sobre os requisitos que deben posuír as persoas para ser consideradas galegas, a maior parte dos entrevistados aludiron, en primeiro lugar, a criterios subxectivos como *considerarse galegas*, *sentirse galegas* ou participar dos costumes populares locais.

Quizais que lle gusta Galicia, que lle guste estar aquí, ser considerado de aquí. (9M)

Aspectos máis obxectivos como ter nacido ou vivir en Galicia son menos frecuentes para que unha persoa sexa considerada galega, con todo, nos casos nos que se recollen reflexións sobre o lugar de nacemento, este parece unha característica fundamental para a inclusión ou exclusión do grupo.

Hai casos de informantes que negan a importancia dun xuízo como este, malia que despois si atopen trazos diferenciadores nas características dos galegos. Por exemplo o caso desta informante, que entende que non hai diferencias entre ser galego ou non, pero que despois enumera unha serie de tópicos estendidos sobre os galegos como poden ser a súa indecisión, ou tamén que son *cerrados* ou *indirectos*.

Para mi ni gallegos ni castellanos, me da igual, entiendes. Yo el hecho de que sea gallego no me quiere decir nada, ni considero por nada que es gallego. [...] no sabría que decirte, porque por el hecho de que has nacido aquí puede ser pero [...] tampoco significaría nada. (4M)

As estancias prolongadas fóra de Galicia, contra o tópicos que se puidera tirar do sentimento de “morriña”, son argumentos para sentirse e manifestarse “non galego”, ou “español” (entendido de forma excluínente), malia que na diáspora o suxeito é recoñecido e etiquetado como galego. Parece un feito, tanto nas entrevistas como nos grupos de discusión, que moitos suxeitos consideran (probablemente de forma prexuízosa) que presentarse galego fóra de Galicia ten un custo elevado, e a negación da orixe podería ser unha forma de contrarrestar ese custo.

Yo cuando vivía en Barcelona me decían gallega, porque nací aquí, y cuando venía aquí me decían catalana, porque vivía allí. [...] yo no me sentía gallega, me sentía española, pero gallega no, porque yo aquí, aquí no me ataba nada, o sea, tengo familia, pero mi familia no somos de los de mucha relación ni nada parecido, no había lazos de que ahora me llama, ahora no me llama, ni nada de nada parecido, yo no me sentía gallega, me sentía española y punto. Entonces si es de cómo uno se sienta, pues de donde él se sienta, si es de cómo te vean los demás, pues si estás en Galicia, será posiblemente de dónde estés viviendo o como te vean ellos, y es fuera y naciste en Galicia, pues te verán gallego. (1M)

A lingua habitual dos individuos da mostra inflúe nas respostas que mencionan a lingua como un requisito importante para ser considerado galego. Para os entrevistados galegofalantes a lingua resulta en máis casos un elemento definidor da identidade, mentres que no caso dos castelanfalantes, soen negar a súa suposta relevancia como elemento de identificación. Os entrevistados castelanfalantes non mencionan a lingua galega como característica, a maioría dos galegofalantes si o fan.

Hai xente que se sinte galega e non fala galego, e para min o galego é algo básico, para un país que ten lingua propia, neste caso o galego, sería esencial para Galicia e para a xente que se considera galega. (8H)

Neste estudio, os galegofalantes urbanos tenden a responder a un perfil, nalgúns casos de “militante da lingua” ou individuo moi concienciado e cunhas actitudes positivas. Como vemos neste fragmento de 8H a lingua é un factor de definición grupal

fundamental para os informantes con estas características. Para o resto de informantes a lingua pode ser unha característica a engadir, pero non un elemento exclusivo. Pode ser interpretado como un argumento para evitar a autoexclusión do grupo, un discurso defensivo froito da consciencia de que para determinados grupos a lingua si é un elemento identificador claro. De feito, o debate está presente en case tódalas entrevistas, independentemente da lingua habitual do entrevistado, e resulta un elemento destacable, obtendo relevancia como elemento identificador, como xa dixemos, en función da lingua empregada.

Cada persona es un mundo y puedes tratar con una persona que si no hablas el gallego [considera que] no eres gallega. (4M)

En casos de castelanfalantes resulta frecuente unha actitude defensiva fronte á pregunta que sonda os requisitos para ser galego, que puidera parecer xustificada porque infiren que a cuestión lingüística está incluída. Algún informante incluso relata historias nas que manifestan sentirse *agredida* ó tratar esta cuestión en ambientes proclives ó galego, xa que percibe a presenza da potencial exclusión. Aparece tamén unha contraargumentación que pretende invalidar a pregunta cuestionando a relevancia que pode ter unha clasificación de tipo étnico.

O esvaradío concepto da identidade social materialízase nas características que se consideran definatorias do grupo social que as comparte. As entrevistas realizadas indican que os trazos da identidade galega varían en boa medida dependendo, ademais da lingua habitual, do ámbito de nacemento (rural/urbano). Neste sentido, nacer no ámbito rural, ter un forte contacto con el e falar galego comporta un maior apego ós valores culturais tradicionais e unha definición positiva dos elementos que conforman a identidade cultural dos galegos. Ademais a lingua é un elemento para definir a súa etnicidade. Pola contra, vivir en ámbitos urbanos ou vilas, e falar castelán, soe motivar definicións confusas e negativas das características culturais que comparten os galegos.

O cadro seguinte recolle as definicións acerca das supostas características de personalidade que comparten os galegos. Estas divídense en dous grupos segundo o hábitat de procedencia rural/urbano, división que, dada a elevada correlación existente entre hábitat de nacemento e lingua habitual coincide tamén coa lingua habitual. Xunto á característica mencionada aparece o sentido que se lle confire e a frecuencia de aparición.

Procedencia rural, lingua habitual galego	Procedencia urbana/viviron fóra de Galicia, lingua habitual castelán
(+) Arraigados á terra (1): refírese a ter amor ó que é propio, á cultura... (+) Abertos (1): refírese a sociabilidade. A mesma entrevistada que sinala esta característica relativízaa por descoñecemento doutras culturas. (+) Solidarios (1): refírese a solidariedade inter e intra grupal. Esta característica relaciónase co modo de vida rural: axudas nas tarefas agrícolas... (+) Traballadores (1): indica “intereses na vida”, certa ambición e afán se superación persoal.	(-) Desconfiados (3): asóciase con ser cazurros, cerrados. Esta característica conduce a comportamentos pouco innovadores. (-) Indirectos (2): pode interpretarse como unha intencionalidade de ocultar algo, de enganar. (-) Indecisos (1): ausencia de interese para tomar decisións. (-) Autocompasivos (1): choróns, victimistas. (-) “Melosos” (1): asóciase á “morriña”, á “melancolía”, non a ser “agarimosos”. Probablemente “saudade”. (+) Sentido do humor (1): sentido do humor intelixente. (+) Misteriosos (1): característica baseada nunha percepción do folclore popular galego: lendas..., non nas relacións cotiás.

Cadro 1. Características de personalidade segundo o hábitat e a lingua habitual.

Ademais dos dous grupos aquí representados, hai individuos que mencionan características da personalidade dos galegos e que teñen un perfil *mixto*, que comparten características de falantes dunha ou outra lingua e de distintos hábitats. Os individuos que nun momento da súa vida cambiaron de lingua habitual a favor do castelán, definen ós galegos en termos semellantes ós informantes de procedencia rural e lingua habitual galego. Para os individuos que cambiaron o galego como lingua habitual polo castelán, os galegos son *cariñosos*, *hospitalarios* e teñen *un sentido do humor diferente*.

Por outra banda están os individuos que cambiaron a súa lingua habitual a favor do galego, estes comparten cos individuos do grupo de procedencia urbana e lingua habitual castelán os xuízos que determinan as características que diferencian ós galegos. Para os neofalantes de galego os galegos son *autocompracentes*, *pouco respectuosos consigo mesmos*, *malpensados*, *envexosos*, *desconfiados*, *supersticiosos*, que *teñen un sentimento de inferioridade* e son *xente con pouca iniciativa*. O que segue é unha valoración dun neofalante das características da personalidade dos galegos.

Eu creo que o que nos perxudica é a falta de respecto que ten a xente galega pra consigo [...] eu creo que o perxudican bastante esa tendencia a pensar mal das intencións dos demais, é un atranco bastante importante para a relación cos demais e sempre hai unha tendencia a estar mais por riba dos demais, hai envexa polo triunfo dos demais que non se manifesta simplemente se oculta [...] é como se lles fastidiasen [...] a xente tenta estar

por riba dos demais ou triunfar sobre os demais e eu creo que si que é un problema. (8H)

A hipótese que se pode tirar desta aparente tendencia contradictoria é que as características que determinan as valoracións dos galegos estean determinadas por un conxunto de factores complexo, e que para os individuos neofalantes de galego da mostra, a súa condición de individuos urbanos pese máis na súa valoración. Ó mesmo tempo, o grupo que estes informantes consideran como “os galegos” está relacionado co atraso, a pobreza e a ruralidade, e parece non ser ó mesmo ó que eles pertencen, malia que amosan unha clara identificación coa representación de “Galicia”. É dicir, estes individuos considéranse “galegos” e mostran actitudes positivas cara ós obxectos que representan a esfera do “galego” e de “Galicia”, pero caracterizan ó grupo dende fora e de forma negativa.

3.2. Valoracións da norma estándar

Os criterios que os informantes utilizan para definir o estándar ideal son esencialmente comunicativos. Parece un argumento democrático, pero que en realidade consiste na negación da norma, xa que está baseado na liberdade individual. Malia que a pregunta que se utiliza para abrir o debate co informante inquire sobre os aspectos que definen *que é falar ben en galego*, é moi frecuente que esta serva para que se aluda a aspectos como *normativa*, *galego normativo*, *norma*, *gallego culto*, dun xeito negativo. Os entrevistados parecen asociar esta variedade do galego escrito cun estándar oral artificial e imposto, que non respecta á diversidade.

Tamén son frecuentes as críticas á difusión do estándar, que a xuízo dalgúns individuos, pode crear resistencias debido a súa *imposición*. A elevada diversidade dialectal é un atranco para a difusión da normativa², ata o punto de que a norma estándar e as distintas variedades dialectais chegan a considerarse idiomas distintos. Nalgúns casos incluso se afirma que a variedade *normativa* resulta inintelixible para os falantes de variedades autóctonas. Relacionado con esta crenza, existe a percepción de que o galego presenta unha diversidade diatópica extraordinaria e, á súa vez, unha distancia grande entre as variedades que resultan desta diversidade. O purismo lingüístico considérase clave para que unha variedade teña un certo status: *mezclar*,

meter castelanismos, meter pifiadas en la colocación de los pronombres, [utilizar] *palabras que sabes que non son galegas*, son consideradas prácticas negativas, e non propias do estándar. Por outra banda, existe tamén un criterio conservador e tradicionalista para definir a autenticidade lingüística, e así valórase como calidades positivas a espontaneidade e a naturalidade, que á súa vez están relacionadas coa ruralidade, coa lingua materna (fronte adquirida), comodidade e costumes tradicionais.

Pois falar de acordo coas túas costumbres; eu por exemplo normalmente xa vos digo, falo galego, pero non me gusta falar o galego este que está agora normativizado, porque considero que non é o galego que eu falei e que sempre se falou na miña casa e non me considero que fale mal o galego por falalo así [...] eu creo que falar ben o galego é falalo de acordo a coma ti cho enseñaron na zona na que ti vives ou viviches e como falaron pois, os teus familiares, os teus antepasados. (5M)

En relación con este debate, tamén aparecen mencións a propostas normativas distintas da oficial e alusións ás dificultades comunicativas e relativas ó status da lingua que supón este feito. En ocasións sinálase a dificultade de interactuar con persoas que teñen criterios diferentes sobre a norma lexítima do galego.

[...] se é xente que fala galego e soamente galego, sobre todo teño notado en xente así, afin ó idioma luso, e tal, que queren falar un galego lusista, se ti falas un galego doutro tipo, e incluso castelán..., vamos que non te aceptan moito, aínda que despois te coñezan doutra maneira e digan: non, pois mira..., en principio sempre hai un rexeitamento. (5M)

A actitude fronte a diversidade de propostas normativas é, en xeral, negativa. O feito de que a norma oficial do galego non fora asumida por certos sectores da sociedade galega leva, en ocasións a cuestionar o futuro do galego. Este problema parece afectar basicamente ó ensino, posto que é neste ámbito onde ten unha maior presenza a escrita.

Hay que apostar por una normativa de forma decidida, y que sean todos los profesores que den esa normativa. (1M)

3.3. Acento

Cando se lles pregunta ós entrevistados sobre os inconvenientes de falar con acento galego a maioría negan que existan, e sitúan en todo caso ese prexuízo no exterior do seu grupo, ben xeográfica ou socialmente. Os cambios de acento de falantes

---

² Compre aclarar que os informantes, en xeral, non fan unha distinción clara entre norma escrita e estándar oral que, como resulta facilmente explicable, está tratado no seu discurso como unha única entidade verbalizada cos exemplos propostos máis arriba.

cara á variedades orais máis afastadas das variedades tradicionais son entendidas como froito da inconsciencia, da naturalidade ou consideradas “normais”. Os cambios de acento cara variedades máis tradicionais ou rurais enténdense como moi marcadas.

Hay gente del centro de Santiago que se pone a hablar de esa manera y están ridículos [...] Ahora está muy de moda con los cuentacuentos, por ejemplo, pero diferencias perfectamente a quien le sale con naturalidad y a quien no. (7H)

Algúns falantes de galego estiman que falar con acento galego supón un inconveniente en Galicia.

Algumas empresas son tan repipis que non podes ter acento galego. (2H)

Os falantes atopan, sen embargo, que a presión contra o acento está fora de Galicia, de xeito parecido ó que lle pode ocorrer a outras variedades rexionais, malia que a maioría ou ben non o atopan xustificable, ou o perciben como un feito contra o que pouco se pode facer. Falar castelán con acento galego é percibido como unha conducta que afasta ó falante do estándar oral castelán, como exemplifica o seguinte fragmento:

A xente de Galicia fala toda con acento galego por moito que se quera presumir de que se fala castelán non sei que, ese acento téñeno e non o poden sacar inda que queiran, porque (hai) un mogollón de xente que fala castelán toda a vida, pero se viven en Galicia non falan sempre con ese acento, porque cando ti oes alguén falar castelán e non é de Galicia, sábelo perfectamente porque llo notas porque é de fora, porque non ten ese acento que temos todos, e hai mogollón de xente que pensa que non o ten porque como nunca saíu de Galicia, todo o mundo fala así, inda que fale castelán pois din, bah pois eu falo perfectamente si sales fora nótaseche de onde eres seas de onde seas porque non creo que poidas evitalo. (9M)

3.4. Percepción do conflito lingüístico

A presenza dunha situación de conflito lingüístico, entendido como unha falta de determinación nos ámbitos de uso dunha lingua, pode explicar as reaccións negativas cara á diverxencia nas comunicacións persoais dos galegos. Nalgúns casos de castelanfalantes apréciase unha molestia clara cara á ausencia de converxencia. As xustificacións que atopan para esta reacción soen estar relacionadas coa ausencia de competencia ou cortesía.

Aquí me he encontrado con gente que sabe de sobra que tú ni sabes el gallego ni lo entiendes bien ni nada y no te cambia al español, y bueno a mi me puede parecer mal o bien pero es su opción. Otra cosa es que no lo sepa, pero todo el mundo sabe hablar gallego y español [...] cuando hablas a alguien en castellano y me siguen hablando en gallego, eso tampoco está bien. (1M)

A maioría dos castelanfalantes da mostraxe manifestan unha competencia elevada en galego, e non ter dificultades para converxer en galego, cando as circunstancias o demandan, aínda que isto non implica un cambio de lingua habitual do falante. Normalmente estas situacións de converxencia se producen cando o falante intúe que o seu interlocutor se atopa máis cómodo falando en galego ou se este se resiste a converxer en castelán. A converxencia é, para estes falantes, unha estratexia para facilitar a comunicación.

Toda la vida he oído hablar gallego pero hablo castellano. Si hablo con mis abuelos hablo en gallego, me siento más cómoda yo y se sienten más cómodos ellos [...] también con gente que no conozco y se dirigen a mí en gallego les hablo gallego (4M)

Entre os galegofalantes tamén é frecuente aludir a criterios comunicativos e de cortesía para xustificar a converxencia.

[Falar o castelán] con xente que ó mellor me fala castelán, que ó mellor son galegos, e sobre todo ós camareros, porque a maioría deles fálanche castelán..., eu fun enseñado así, de que ó mellor por respecto..., non obligarles a cambiar a súa forma de falar..., non me causa ningunha molestia cambiar, que ó mellor a outra xente si (3H)

Son frecuentes tamén as opinións máis tópicas sobre converxencia en contextos formais, lugares de traballo e promoción social. Son habituais os relatos, máis ou menos específicos, sobre experiencias de converxencia en castelán no médico, na administración, e no traballo. A converxencia ás veces tamén é entendida como estratexia para aumentar o sentido de filiación en determinados grupos:

Con los abuelos, incluso con amigas que hablan gallego, hablo gallego con ellas; lo típico, cuando vas a hablar con un profesor y se dirige a ti en gallego..., con cualquier persona que se dirija a mí en gallego, le hablo gallego..., porque si se dirigen a mí en gallego o me entienden mejor, yo si una persona se dirige a mí en gallego, me parece una falta de educación dirigirme a ella en castellano..., estoy diciendo indirectamente no hables gallego... (6M).

Aparece tamén algún caso no que se recoñecen ámbitos incipientes nos que se aprecia que hai unha converxencia necesaria cara ó galego.

Sí. Ahora mismo podría ser a la inversa, pero antes te interesaría más hablar en castellano. Ahora te interesa, en ciertos círculos hablar en gallego. (7H)

Aínda que o fenómeno da converxencia sexa asumido con naturalidade, ben como estratexia dirixida a facilitar a comunicación ou ben co obxectivo de procurar un sentimento de filiación, cando se detecta que o interlocutor non está disposto a negociar

a lingua (en contextos alleos á rede de relacións persoais), poden xurdir situacións de conflito. Algúns galegofalantes se mostran críticos coas situacións nas que se manifesta unha diverxencia, se existe un marco legal que defenda o uso do galego ou se se aprecia unha conducta discriminatoria. Neste sentido os falantes de galego de procedencia urbana e os neofalantes son os máis reivindicativos, probablemente polo entorno lingüístico no que se moven.

Tenme pasado en varias ocasións, e non sei por qué; unha vez aquí en Santiago, hai un ano ou dous me dixeron que por qué falaba galego e dixeron eu, ¿por que non o vou falar? (5M)

Xente coa que sempre falaches nun idioma, sobre todo cos de castelán. Unha persoa que lle fas unha frase non a percibe sen saber se é en galego ou en castelán e despois lla repites en castelán e che entende, resúltame moi curioso eso. [...] A xente de fóra de Galicia quere que lle ensinen en galego, é a xente propia de Galicia é a que é mais intransixente. (11H)

Os relatos de castelanfalantes monolingües agredidos pola falta de converxencia soen estar enmarcados no ensino, onde perciben unha militancia lingüística que lles pode resultar coercitiva, dado que é unha das poucas situacións nas que un actor social con máis poder lle impón unha lingua que non é a súa habitual.

Sí, [he notado molestias] por hablar castellano en la Facultad, con algún profesor. Pero no lo hacía intencionadamente, simplemente me desenvolvía mejor en castellano, por lo menos en aquella época y sí que noté problemas con algún tipo de profesorado. (7H)

As situacións nas que a diverxencia en galego se interpreta como froito da intransixencia relaciónanse cunha ideoloxía e tendencia política concreta.

Ó mellor a estos nacionalistas e tal, non creo que lles guste cambiar de forma de falar [de galego a castelán] aínda que non os entendan. (3H)

3.5. Percepción da utilidade do galego

As entrevistas en profundidade poñen en evidencia que, fóra do grupo social de referencia, no que o galego ten unha elevada función identitaria entre os galegofalantes, son poucos os ámbitos sociais nos que se percibe utilidade para o galego. Tan só se menciona que os funcionarios da administración autonómica teñen a necesidade de coñecelo, pero nin tan sequera se percibe que nestes contextos sexa necesario empregalo como lingua habitual. De feito é frecuente atopar aseveracións sobre os funcionarios da Xunta facendo referencia á obriga moral que teñen de falar galego, e ó emprego maioritariamente do castelán por parte deste colectivo.

Es sangrante que en la Xunta la gente no hable más gallego. (1M)

Ó mellor na Xunta dentro do que é o edificio falan galego, cousa que non creo, por que eu teño ido alí e fálánme castelán tampouco eu entendo, dentro da Xunta falándome castelán. (3H)

Onde se detecta utilidade no emprego do galego é en certos círculos relacionados co ámbito universitario, a Administración e algunhas profesións liberais:

Veo una burguesía alta, de profesiones liberales, vinculada al gallego como lengua [funcionarios, profesorado]..., por ejemplo en el mundo de la universidad, en el medio en que me movía yo, era interesante saber gallego. (1M)

Cabe salientar que algúns entrevistados galegofalantes e de hábitat urbano mencionaron casos onde o galego sería dunha utilidade especial en ámbitos tradicionalmente desfavorables:

No caso de Hipercor [...] eran conscientes de que non había que discriminar ós falantes de galego, [...] e se lles pedían no curriculum que souberan galego. (8H)

En calquera caso, o uso do galego fora dos contextos sinalados, en ocasións é percibido como un risco, xa que se entende que a lingua pode identificarse coa militancia política de orientación nacionalista e que a súa utilidade sexa só simbólica, exhibidora de tal etiqueta.

Normalmente os castelanfalantes son os que menos utilidade atopan no emprego do galego como lingua habitual. Aínda que as experiencias persoais vencelladas ó ámbito laboral podan indicar que para conseguir certos tipos de traballo sería de utilidade empregar o galego, son poucos os castelanfalantes dispostos a incorporalo nalgunha medida. Unha posible razón deste fenómeno e que son escasos os contextos onde se perciben presións para cambiar de lingua:

Si yo me veo obligada a hablar en gallego, y todo el mundo me habla en castellano, ¿sabes?...“Es que yo me acuerdo que en Cataluña la situación te forzaba a hablar catalán, aquí no te ves forzado, entonces, mientras no te veas forzado, de hecho a mí todo el mundo me habla castellano, aunque hablen en gallego: conmigo hablan castellano, entonces no... (1M)

3.6. Actitude fronte ó cambio de lingua habitual

Os cambios de lingua dirixidos cara ó galego soen valorarse negativamente e sen a condescendencia que espertan os neofalantes de castelán. As razóns comunicativas, que explicaban outros fenómenos como a converxencia, a diferenza do castelán, non xustifican os cambios de lingua habitual en favor do galego. O feito de que non se interpreta como un desexo de mobilidade social fai que se considere unha conducta

afastada da autenticidade froito da extravagancia. Ademais, como xa dixemos antes, esta situación pode interpretarse como de conflito lingüístico político (Nelde, 1987), xa que habitualmente se interpreta que estes individuos se comportan influídos por unha carga ideolóxica de corte nacionalista.

Hay un gallego de guay, en plan ahora está de moda falar en galego y ahora vamos a falar en galego todos, y que en su vida han hablado gallego, [...] Yo eso lo veo mucho sobre todo en la facultad; el típico tío que porque está en la facultad y se mete en determinada historia de no sé qué y de repente empieza a molar hablar en gallego. [...] A mí me dio la risa, le dije: ¿Pero ti que fas falando en galego, rei, se non o falaches na túa vida? Pero bueno seguí tratándolo igual que siempre, como compañero de la facultad, pero sí, te choca. (6M)

As actitudes fronte a este cambio de lingua a favor do galego tamén se poden detectar a través das historias de neofalantes de galego. Nalgúns casos a presión que sofren estes falantes é moi forte.

[...] empecei a falar definitivamente en galego en terceiro, [...] en COU [...] xa foi un ano de [eu] falando galego, entón a xente xa o tiña asumido e xa [...] non lles interesaba entón, a non ser que tuveran ganas de putearme. [...] daquela me parece que miña nai xa se enterara [...] de que eu falase en galego e traducise incluso ó galego, entón claro, [...] falaron coa miña nai e a miña nai unha vez que xa estaba na cama, [...] entrou na habitación, pero vamos a ver, que es eso de que tu estás hablando gallego por ahí, y yo, pero que pasa, y en latín, pero tu que quieres, llamar la atención de los profesores de no sé qué, [...] a miña nai debe ser que tiña unha paranoia ou algo así con que eu chamase a atención ou algo así e non lle pareceu ben, pero tampouco eu estaba pola laboura de cambiar de actitude e seguí con iso, non lle pareceu ben durante moito tempo. (8H)

3.7. A lingua que deben falar os galegos

Igual ca outros aspectos sondados neste traballo, as respostas que teñen os entrevistados ó redor da lingua que se debe falar en Galicia parecen estar polarizadas en función da lingua habitual dos falantes. Os falantes de castelán avogan por un modelo de non imposición, un modelo de convivencia das linguas que permita un status de *igualdade*. Algún castelanfalante que xa mostrara actitudes hostís cara a outros ámbitos do galego advirte que non é lícito que o galego “*se imponga*”. Habitualmente, estes falantes levan o debate ó plano das competencias, resaltando que o que é importante é *coñecer* o galego.

[he debatido sobre la lengua que deben hablar los gallegos] no [sobre] el hecho de la lengua que tengas que hablar, sino la discusión de cómo se está imponiendo el gallego, [...] pienso que todo el mundo que esté aquí debe controlar el gallego en cierto modo pero que esa adaptación se debe hacer progresiva, no imponiéndola. (4M)

Estes falantes pensan que a lingua empregada debe ser unha decisión individual, e como tal respectada, xa que “*al fin y al cabo una lengua simplemente es una forma de comunicarse*”. Neste razoamento, e dado que non se perciben unhas trabas sociais importantes na extensión do uso do galego, a maior dificultade radica na falta de consenso arredor dun estándar, como xa apuntamos antes. Sobre se o monolingüismo en galego debera ser a situación ideal en Galicia, a maioría dos entrevistados coas características que definen a este grupo opina que non, que o positivo é a diversidade no colectivo, que se proxecta no individual. A análise que fan estes falantes parte do axioma de que a *competencia* en varias linguas é positiva, co que deducen loxicamente que se pode establecer un paralelismo co conxunto da sociedade. Como vemos unha vez máis, o debate céntrase na competencia e foxe dos usos.

Yo creo que cuantas más lenguas tengas, es una riqueza, si puedes conocer las dos, mucho mejor que conocer una sola. Y también si hablas las dos yo creo que va a ser mejor, hay que intentar abrir siempre, no cerrar, y si puedes hablar dos, mejor que una. (6M)

Outros castelanfalantes atopan unha relación de determinación entre ser español e ser bilingüe nas comunidades con dúas linguas. Neste sentido cabe destacar que o argumento so se utiliza para que os falantes bilingües converxan en castelán, pero non ó revés.

No, yo creo que deben ser bilingües [los gallegos], porque, yo veo el ejemplo de Cataluña, [...] [...]lo que se ve mucho allí es gente que no te habla si no le hablas en catalán, eso no puede ser, no puedes ser monolingüe, están en España y tienes que ser bilingüe. (1M)

Entre os galegofalantes tamén se detectan dúas agrupacións ideolóxicas neste punto. A variable sociolingüística de máis peso para esta caracterización é a que define se os informantes son neofalantes de galego ou non. Os que teñen o galego como lingua inicial e lingua de uso na actualidade, teñen un perfil parecido a algúns falantes de castelán (como poden ser os que teñen procedencia rural) neste punto. Para estes entrevistados as dúas linguas poden e deben convivir, aínda que o galego debe ter unha atención especial dado que estes falantes entenden que existe unha asimetría na situación das dúas linguas en contacto (ven o castelán como lingua A ou de prestixio, e o galego como lingua B ou minorizada).

Son os neofalantes de galego da mostra os que son máis proclives a que se interveña de forma decidida. Estes informantes interpretan a situación en clave social e cultural dunha forma moi clara, entendendo que a pervivencia do galego como valor de

tales dimensións é máis importante que as individualidades, dando por suposto que a vitalidade do castelán está garantida.

As grandes revoltas sociais e os grandes problemas que se solucionaron non se solucionaron como se deberían facer senón como non se deberían facer, polo tanto para que o galego [...] se normalice, polo menos esté na situación cincuenta por cento, fifty fifty, con respecto ó castelán, tense que fomentar moitísimo máis e obrigar a que se fale moitísimo máis, incluso sobrepasando liñas que non se deberían pasar, pero é que son trucos porque o fin xustifica os medios. (11H)

Sobre o feito de que sexan na nosa mostra os neofalantes de galego os que mostren estas actitudes, non se debera interpretar como un trazo exclusivo deste grupo. As causas de que isto non estea reflectido na mostra das entrevistas pode ser debido á propia limitación da mesma. Na mostra dos grupos, moito máis ampla, aparece unha certa semellanza ideolóxica con outros grupos de galegofalantes que cumpren en maior ou menor medida algunha das seguintes características: ser individuos que se establecen en Santiago procedentes de outras áreas xeográficas (maiormente estudantes), posuír estudos universitarios ou ter contacto con grupos onde o galego é lingua de prestixio. Na mostra das entrevistas os representantes de este grupo, son tamén os que son máis proclives a que a situación sociolingüística galega poda ter unha tendencia monolingüe cara ó galego.

4. Conclusións

Nesta achega cualitativa a algúns aspectos das actitudes dos mozos e mozas galegos apuntamos certas diferencias cos resultados doutros traballos que sondando a mesma realidade utilizaron opcións metodolóxicas distintas na recollida e análise dos datos. As entrevistas en profundidade aportan matizacións e mesmo achados opostos ós obtidos por traballos cuantitativos como poden ser os do MSG.

Os elementos identitarios da condición de galego están definidos polos individuos desta mostra en termos subxectivos, o que propicia que a lingua non sexa un elemento consensuado na definición da identidade dos mozos galegos. Os individuos entenden que falar galego é un requisito para considerarse galego en función da lingua habitual do entrevistado, é dicir, os galegofalantes cren en maior medida que os castelanfalantes que é galego o que fala galego. Ademais algúns castelanfalantes son máis reticentes a considerar a relevancia da lingua como elemento de identificación

grupar ou incluso a aceptar calquera tipo de clasificación étnica porque perciben unha potencial exclusión neste discurso.

Presentarse galego fóra de Galicia non é positivo, e ademais vivir fóra de Galicia parece non propiciar entre a mocidade un sentimento que favoreza un apego maior a Galicia e ó galego, senón máis ben todo o contrario.

O cambio de lingua habitual está mal considerado, coa particularidade de que os individuos que cambiaron de lingua cara ó castelán soen ser avaliados con indulxencia, xa que se interpreta que a súa conducta é froito da ignorancia, mentres que os individuos que cambiaron cara ó galego son avaliados con dureza e intransixencia, entendendo que a súa é unha conducta ridícula, pretensiosa e froito dunha ideoloxía nacionalista. Os entrevistados neofalantes narran episodios vitais de exclusión e marxinação por motivos lingüísticos, o que chama a atención xa que habitualmente se considera que as experiencias deste tipo son anteriores á democracia.. Os individuos que mudan o seu acento para variedades tradicionais son tamén peor valorados que os que mudan para variedades fonolóxicas máis próximas ó castelán.

Os informantes asocian a difusión da norma escrita cun estándar oral negativamente caracterizado e que entenden que é imposto. A maioría prima a liberdade individual fronte a adopción dun estándar³, o que supón no fondo a negación da norma. Fronte a isto, e dun xeito contradictorio, as opcións ortográficas non normativas son avaliadas tamén dun xeito negativo. Os criterios que determinan a autenticidade lingüística están baseados en factores como a naturalidade, a espontaneidade, a comodidade, a ruralidade e os costumes tradicionais.

A converxencia lingüística, fenómeno polo cal un falante adopta a lingua do seu interlocutor, é unha demanda de moitos castelanfalantes, e unha concesión que os galegofalantes comprenden e xustifican cando esta é cara ó castelán. A converxencia en galego ten un sentido de filiación. En xeral na converxencia en castelán pesa máis a dimensión de *poder* mentres que na converxencia en galego pesa máis a dimensión de *solidariedade*. Existe, non obstante, unha tendencia a que certos entrevistados galegofalantes cun perfil determinado se mostren moi críticos coa ausencia de converxencia en galego.

---

³ Como xa vimos máis arriba, os informantes entenden *norma*, *estándar*, *galego culto*... como un conxunto na escrita que ademais extrapolan á fala.

En canto a utilidade, o galego non se percibe que teña rendibilidade social fóra do grupo social de referencia, agás en certos círculos universitarios e da Administración. En relación con isto, os informantes cren que os galegos deben falar as dúas linguas, nun discurso que confunde sistematicamente dúas dimensións: a competencia e o uso, valorando en xeral máis a competencia que é a que xustifica unha situación asimétrica. Entre os galegofalantes, en xeral, a tendencia é a de considerar que sexa o galego a lingua que mereza atención especial por parte dos falantes e dos actores implicados no proceso de normalización.

Por último, a lingua habitual dos informantes parece condicionar as actitudes xerais en torno ós temas tratados na entrevista formando un contínuum que vai dende unhas actitudes negativas a moi positivas seguindo esta orde: falantes de castelán urbanos ou vilegos, galegofalantes rurais e neofalantes urbanos.

Referencias bibliográficas

- Alonso, L.E. & F. Conde (1994). *Historia del consumo en España: una aproximación a sus orígenes y primer desarrollo*. Madrid : Debate.
- Barnett, B., E. Codo, E. Eppler, M. Forcadell, P. Gardner-Chloros, R. Van Hout, M. Moyer, M. Torras, M. Turell, M. Sebba, M. Starren & S. Wensink (2000). "The LIDES coding manual - A document for preparing and analyzing language interaction data". Version 1.1 (1999). *International Journal of Bilingualism* 4, 131-270.
- Grawitz, M. (1975). *Métodos y técnicas de las ciencias sociales*. Barcelona: Hispano Europea.
- MacWhinney, B. (1995). *The CHILDES project*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Seminario de Sociolingüística, RAG (1995). *Usos lingüísticos en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Seminario de Sociolingüística, RAG (1996). *Actitudes lingüísticas en Galicia*. A Coruña: Real Academia Galega.